Оригинални научни рад
316.644-057.875:003.34(497.115)
316.644-057.875:323.1(=163.41)(497.115)
003.349(497.11)
DOI:10.5937/zrffp46-10800

Сања Д. Микетић[1]
Универзитет у Приштини с привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет,
Катедра за српски језик и књижевност

Иван М. Башчаревић[2]
Универзитет у Приштини с привременим седиштем
ћу Косовској Митровици, Филозофски факултет,
Катедра за социологију

ЋИРИЛИЦА КАО ОБЕЛЕЖЈЕ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

код студентске популације Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици[3]

Апстракт. Повезаност културе и нације, и у том смислу националног идентитета одређене националне заједнице одавно није спорна. Наиме, нација се у великом броју својих одредница ослања на културу. Довољно је само напоменути њихове заједничке именитеље, као што су: језик, религија, уметност, обичаји, традиција итд. У тексту који следи, пажња истраживача биће усмерена на једну од одредница националног идентитета – језик, и у том смислу даље на употребу ћириличког писма посматране

[1] sanjaff@gmail.com

[2] ivanbascarevic80@gmail.com

[3] Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта ИИИ 47023 *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција* који финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

Рад је примљен 24. децембра 2015, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 1. априла 2016.

циљне групе, коју чине студенти Универзитета у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици. Истраживање се састоји из два дела који, заједно посматрани, граде јединствену целину. У првом делу смо приказали реакције студената Универзитета у Приштини, који долазе из различитих средина, где смо претпоставили да ће ова популација имати различите асоцијације на поједине речи – стимулусе *ћирилица* и *латиница* од ученика београдских и зрењанинских средњих школа и студената Београдског, Новосадског и Нишког универзитета, представљене у Асоцијативном речнику српског језика (Пипер и др., 2005; у даљем тексту АР). У другом делу истраживања покушали смо да утврдимо да ли испитаници преферирају употребу ћириличког или латиничког писма, те да ли је у есетском смислу, ћириличко писмо лепше од латиничког, и обратно. Ставове испитаника који студирају у Косовској Митровици такође смо поредили са ставовима испитаника који студирају у Београду, настојећи тиме да прикажемо постојање одређених разлика. Наиме, истраживањем смо настојали да уочимо да ли, у доба експанзије латиничког писма, међу студентском популацијом о овим стимулусима постоје формирани вербални стереотипи са позитивном, односно, негативном конотацијом, и какав је став о употреби ћирилице код студентске заједнице, односно, да ли се може рећи да је ћирилица присутнија у употреби и да ли има позитивније реакције код испитаника на Косову и Метохији.

Кључне речи: Ћирилица, латиница, српски језик, национални идентитет, Косово и Метохија.

УВОД. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Ћирилица је у основи грчки унцијални алфабет, допуњен словима неопходним за обележавање чисто словенских гласова. У местима где је утицај Запада био већи, и глагољицу и ћирилицу је већ од 14. века потискивала латиница. Ћирилица је на тај начин остала уско везана за подручје источног обреда и касније је постала национално обележје српског народа, а по распадању српскохрватске језичке заједнице „је функција главног српског писма враћена ћирилици, увелико потиснутој у претходном периоду" (Ивић, 2001: 337). У данашњем облику заступљена је од 1818. године и првог издања Вуковог Рјечника, где је први пут употребљена у реформисаном виду.

На српскохрватском језичком простору данас су у употреби само ћирилица и латиница, али су у прошлости била заступљена и друга писма – глагољица, босанчица и арабица (Bugarski, 2009,

стр. 104–105), тако да постојање бар два писма која алтернирају и није новост за овај регион. Српска ћирилица је српско национално писмо, док је српска латиница српско алтернативно писмо (Марojевић, 1991, пр. Милосављевић 2006, стр. 493).

Када је реч о ћирилици[4], посматрано глобално – њена је „западна граница у Србији, одакле се простире у великом источноевропском и делимично централноазијском појасу све до Пацифика" (Bugarski, 2009, стр. 110). Ово најраспрострањеније писмо у словенском свету данас је „писмо руског, украјинског, белоруског, српског, бугарског, македонског и русинског језика. Други словенски језици имају латиничка писма" (Пипер, 2008, стр. 35).

Ћирилица и латиница су два генетски и типолошки сродна писма. Према Правопису издатом 1960. године (Правопис, 1960), ова два писма су равноправна; зато треба настојати да и Срби и Хрвати подједнако науче оба писма, што ће се постићи у првом реду школском наставом. Актуелни Устав Републике Србије у Члану 10. наводи: „У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћириличко писмо", док је детаљна употреба писама регулисана Законом о службеној употреби језика и писма.

С друге стране, говорећи о корелацији националног идентитета и писма које се користи у одређеној заједници, П. Милосављевић (2006, стр. 5) сматра да је схватање неупућеног света да се писмом одређује национални идентитет и да се један језик мора служити само једним писмом – традиционални филолошки принцип је да се национални идентитет одређује језиком, а да је писмо секундарног значаја јер је оно у служби језика који не мора да се служи само једним писмом. П. Ивић (2001, стр. 239) сматра да су Срби једна од ретких двоазбучних нација у свету, говорећи да је ћирилица наше традиционално писмо и једно од основних националних обележја, док је латиница новија тековина, али већ чврсто одомаћена и потпуно своја.

Кључне дилеме теоретичара појма нације, и с њим у вези појмовима националног идентитета и национализма јесу следеће: да ли нација постоји од кад и историја човечанства, или је производ савременог доба; које детерминанте и у ком историјском тренутку пресудно утичу на настанак нација; да ли је нација створена национализмом или је он производ припадности нацији и сходно томе осећању националног идентитета; да ли се национални идентитет стиче рођењем или током одрастања, при

[4] О ћирилици вид. опширније у Ђорђић 1971; Вукомановић 2006: 241–255.

чему појединац има могућност избора (уп. Путиња, Стреф-Фенар, 1997), односно, „да ли национализам представља изразит национални идентитет, и од њега се разликује само у интензитету, при чему су разлике искључиво квантитативне или су то два различита феномена која се и квалитативно разликују" (Kecmanović, 1996).

С друге стране, Р. Брубејкер истиче да су ови термини проистекли из политичке теорије и дневне политике и да се, као такви, не могу преузети у социолошким, политиколошким и психолошким научним анализама. Они постоје у свакодневном животу и дневној политици, и понекад представљају моћан мобилизатор социјалних и политичких промена. Питање је, међутим, да ли као такви треба да буду преузети и анализирани у науци, јер могу да значе превише, премало, или уопште ништа (уп. Brubaker, 1996).

Међутим, како Р. Брубејкер с правом примећује, дневнополитичко позивање на нацију, национални идентитет и национализам представља моћан мобилизатор друштвених промена, чији су учесници сви релевантни друштвени актери, од појединаца до сложених друштвених група, класа и слојева, што је довољан разлог да се истакне научни карактер ових појмова (уп. исто).

Било како било „различити истраживачки приступи нацији углавном се темеље на различитом процењивању значења и значаја етничке везаности, етничких својстава и етничких група" (Бакић, 2006, стр. 260), „а могу (се) поделити у „модернисте", који настанак нације везују уз развој индустријализма, капитализма и модерне демократије, односно „традиционалисте", који су склонији да у етничким особеностима налазе језгра нације чији се развој може пратити још од пропасти западног Римског Царства" (Цветковић, 2002, стр. 52).

Овој подели треба додати и теорије које настанак нације не сагледавају кроз дихотомију традиционално/модерно, већ овај феномен објашњавају комплементарним приступом, комбинујући детерминанте обе теоријске оријентације.

Како истиче Ј. Бакић, „аутори који наглашавају да нација постоји од искона, као и они који инсистирају на многовековном постојању нације (примордијалисти[5], прим. аутора), инсистирају на тзв. објективним критеријумима преко којих се нација може дефинисати као што су 'раса', тј. крв и боја коже, положај очију и сл., и/или култура, тј. језик, писмо, религија, митови, симболи и обичаји, колективна сећања итд." (Бакић, 2006, стр. 249).

С друге стране, „модернистички приступ инсистира пак на субјективном мерилу, тј. на самоодређењу припадника неке нације, без обзира на било које објективне критерије[6]. Етносимболистички[7] и интеракционистички[8] приступ покушавају, међутим, да помире ова два супротстављена становишта инсистирањем, како на 'објективним' тако и на 'субјективним' критеријумима обликовања неке нације" (исто).

---

[5] Примордијалисти полазе од начела да је национални идентитет трајан и непроменљив у току живота. Он је чврста и основна људска категорија, дата рођењем, везује људе прадедовским пореклом, обојен ирационалним, неизрецивим осећањима. Национална осећања нису везана за конкретне и рационалне чињенице, већ су независна од стварних односа и потреба појединаца (уп. Путиња, Стреф-Фенар, 1997). Национални идентитети „нису плод ранијих искустава, социјализације и интеракције, већ су првобитни, оригинални, прастари или темељни" (Здравковић, 2005, стр. 87).

[6] Према теоретичарима модернизма, нација, као глобална друштвена група, представља историјску творевину, чија се појава поклапа са настанком грађанског друштва. Процес претварања народа у нације почео је кад су наступили такви друштвено-економски услови који су били усмерени на разбијање феудалне расцепканости и укидање феудалних привилегија, на развој поделе рада и производних снага друштва, стварање ширег и јединственијег тржишта, формирање суверених националних држава, остваривање већих индивидуалних права и слобода, стицање културне особености и самосвести и др. (уп. Горичар, 1959, стр. 229).

[7] Етносимболистички приступ у првом реду истиче вишедимензионалност појма нације. У средишту пажње је проблем истраживања етничких и религијских митова о пореклу етничке групе, као и митова о изабраном народу и златном добу, који су постали основа каснијих националних митова. На тај начин се кроз комбинацију митова и колективних сећања, који су мање или више удаљени од стварне прошлости етничких група, као и стварних догађаја које је забележила историографија, ствара једна нација (Бакић, 2006).

[8] Интеракционистички приступ нацији наглашава контекст у којем се врши међусобно општење чланова различитих етничких група или нација, и одбацује свако инсистирање на исконском схватању нације, засновано на унутрашњим квалитетима етничких својстава, као што су нпр. језик, религија, писмо, обичаји и традиција, колективно сећање, боја коже и положај очију, и сл. Међутим, оно што је важно за конституисање нације односи се на контексте у којима се етничке разлике јављају. Као веома важни чиниоци јављања и јачања већ постојећих етничких веза могу бити: ратови, политичка нестабилност вишеетничких империја или других политичких заједница, промена међународних околности, друштвена потчињеност извесних друштвених група у односу на неке друге у неком друштву, такмичење различитих друштвених група за ретка добра, било да се ради о економским, политичким или културним, трговина са различитим етничким групама и сл. (Путиња, Стреф-Фенар, 1997, стр. 122–124).

Национални идентитет се може дефинисати као „културно и политичко повезивање чланова у датој политичкој заједници као целини, на основу прихваћених друштвених вредности и симбола, који обезбеђују интеграцију индивидуа и класа у једну супериорнију заједницу" (Голубовић 1999, стр. 76).

Можемо наиме констатовати да „језик спада у једну од главних одредница националног идентитета. У њему се одражава појмовни свет којим је овладала одређена нација, али он истовремено утиче на даље обликовање националног идентитета путем олакшавања комуникације унутар припадника нације и отежавања у комуникацији са другим нацијама" (Базић, 2009, стр. 50), тако да језик поред комуникацијске има и симболичку, интегративну и кохезиону функцију у одређеној заједници, а после њега, и писмо се може наћи као одличје националног идентитета, заједно са свешћу о традицији, историји, доминантној религији и другим вредностима прихваћеним у заједници.

Према П. Ивићу, „напори око повећавања језичких разлика добијали су увек на снази у кризним раздобљима" (Ивић, 2001, стр. 337). Из тог разлога смо желели да проверимо да ли ће се ставови и реакције испитаника у Косовској Митровици разликовати у односу на ставове и реакције испитаника из осталих делова Србије, с обзиром на актуелну друштвено-политичку ситуацију, и да ли ће ћирилица у академској заједници на Косову и Метохији у већој мери бити перципирана као обележје националног идентитета.

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Предмет истраживања је установити да ли, у доба експанзије латиничког писма, међу студентском популацијом о овим стимулусима постоје формирани вербални стереотипи са позитивном, односно, негативном конотацијом, и какав је став о употреби ћирилице код студентске заједнице, односно, да ли се може рећи да је ћирилица присутнија у употреби и да ли има позитивније реакције код испитаника на Косову и Метохији.

Циљ и задатак истраживања јесте да представимо став и прве асоцијације студената према ћирилици и латиници, односно какав став о томе имају испитаници који студирају у Косовској Митровици као и испитаници који студирају у Београду, Новом Са-

ду и Нишу, и да ли се њихов став према ћирилици и латиници разликује.

Општа хипотеза истраживања:

Због актуелне друштвено-политичке ситуације на Косову и Метохији студенти Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици имају позитиван став према ћириличном писму, јер га доводе у везу са особеностима српског националног идентитета.

Посебне хипотезе:

1) Претпоставља се да постоји разлика у реакцијама на стимулусе ћирилица и латиница код студената у Косовској Митровици и, на другој страни, код испитаника из других средина у Србији а који су дати у Асоцијативном речнику српског језика (Пипер и др., 2005).
2) Претпоставља се да студенти Универзитета у Косовској Митровици чешће пишу латиницом у односу на њихове колеге са Универзитета у Београду.
3) Претпоставља се да постоји разлика у погледу студијских група на оба Универзитета, јер студенти друштвено-хуманистичких наука преферирају писање ћирилицом, у односу на њихове колеге са природно-техничких наука.
4) Претпоставили смо да социодемографске карактеристике испитаника (у првом реду пол и место становања) као и студијска група и матерњи дијалект условљавају разлике у преферирању једног од два писма.

МЕТОД. УЗОРАК И ПРОСТОРНИ И ВРЕМЕНСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.

Истраживање је спроведено методом анкете, где су као инструмент коришћени упитници, један за истраживање реакција испитаника на појмове *ћирилица* и *латиница*, а други за истраживање њиховог става о употреби ова два писма и о томе које је, према њиховом мишљењу, лепше.

Први део истраживања је лингвокултуролошко истраживање вербалних стереотипа[9] који се стварају око појмова *ћирилица* и *латиница*, где ћемо поредити резултате анкете који су објављени у Асоцијативном речнику српског језика (Пипер и др., 2005) са ре-

зултатима анкете које су аутори овог рада добили на терену. При изради АР рађена је анкета коју су попуњавали испитаници оба пола, старости од 18 до 25 година. Тест се састојао од 100 стимулуса и било је 800 испитаника које су чинили ученици београдских и зрењанинских средњих школа и студенти Београдског, Нишког и Новосадског универзитета. У анкети коју су спровели аутори овог рада испитаници су такође били оба пола, укупно 200 испитаника студената који се школују у Косовској Митровици, узраста од 18 до 25 година.

Наше претензије нису ишле у смеру понављања целокупног истраживања вршеног за потребе АР, већ смо само желели да уочимо постоје ли неке тенденције да се реакције испитаника разликују. Истраживање за АР вршено је 2002. и 2003. године, а наше истраживање у периоду[10] од марта до јуна 2012. године.

Као и при изради АР[11], испитаницима је укратко објашњено да треба као одговор да запишу своју прву асоцијацију на реч *ћирилица* и *латиница*. Добијене асоцијације смо сортирали као опадајући низ према фреквентности. На овај начин ћемо представити какве су асоцијације на *ћирилицу* и *латиницу* код наших испитаника. Ово истраживање представља увид у вербалне стереотипе који се стварају око појмова *ћирилица* и *латиница* а аутори су желели да уоче да ли међу популацијом узраста од 18 до 25 година о овим стимулусима постоје формирани вербални стереотипи који су различити у односу на оне представљене у Асоцијативном речнику српског језика.

Други део истраживања представља ставове према употреби ћирилице и латинице; желели смо да проверимо да ли је став према ћирилици нешто позитивнији код испитаника на Косову и Метохији. Испитаника је било укупно 240 (узорак су чинили студенти: њих 60 са Катедре за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Косовској Митровици, 60 са Природно-математичког факултета у Косовској Митровици, и као контролна група – 60 са Катедре за српски језик и књижевност Филолошког

[9] Више о лингвокултуролошким истраживањима вербалних стереотипа в. у Пипер, 2003; Пипер, 2005; Драгићевић, 2010.

[10] Помоћу овог упитника вршено је и компаративно истраживање о реакцијама на етнониме, на истом узорку испитаника; истраживањем су примећене неке разлике у најфреквентнијим реакцијама две групе испитаника (в. Микетић, Ратковић Стевовић, 2013).

[11] Сви подаци везани за израду АР наведени су према Пипер и др., 2005, стр. 95–101.

факултета у Београду и 60 са Природно-математичког факултета у Београду).

Истраживање је спроведено 2015. године, анкетном методом, а као инструмент је коришћен упитник. Добијени резултати су приказани на основу неколико варијабли: према полу испитаника, студијској групи (студенти српског језика / студенти природних наука), према универзитету (Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици и Универзитет у Београду), пребивалишту и матерњем дијалекту испитаника. Испитаницима је постављено питање да ли приватно више воле да пишу ћирилицом или латиницом и да ли је лепша ћирилица или латиница. На тај начин смо желели да стекнемо увид о томе какав став имају испитаници који студирају у Косовској Митровици и испитаници који студирају у Београду, односно да ли се њихов став према ћирилици и латиници разликује.

АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Како сматрају поједини аутори (Пипер, 2009, стр. 85), „ма шта неко претпостављао о могућим асоцијацијама неке речи, ма колико имао развијену интуицију, не би могао толико егзактно и документовано описати место те речи у мрежи вербалних асоцијација, колико је то могуће учинити у форми асоцијативног речника". Због тога смо и желели да анализом вербалних асоцијација опишемо место *ћирилице* и *латинице* у мрежи вербалних асоцијација наших испитаника.

Неколико најфреквентнијих асоцијација на стимулус *ћирилица* у АР јесу следеће асоцијације – писмо 209, латиница 151, слова 38, азбука, Вук, Вук Караџић 25, Србија 16[12].

Укупни резултат који смо добили нашим истраживањем на стимулус *ћирилица* јесте следећи: писмо 56; латиница 36; Вук Караџић 19; азбука 13; слова 9; Србија 8; српско писмо 7; Ћирило 4; ћирилица, Ћирило и Методије, српски језик, увек 2; моје писмо, преживљавање, мерак, лепо писмо, право писмо, српска слова, да, први разред, Методије, српска, укидање, наслеђе, свето, црква, прошлост, правопис, наша, српство, Грци, писмо Словена, старословенски 1.

[12] Број поред реакције представља фреквентност стимулуса. Све реакције на ове стимулусе види у Пипер и др., 2005.

У АР је било 18 омисија и 83 идиосинкратична одговора. Фреквенцијски врх асоцијативног поља именице *ћирилица* је именица *писмо*, и у АР, и у нашем истраживању.

Неколико првих најфреквентнијих асоцијација на стимулус *латиница* у АР јесу следеће – писмо 208, ћирилица 188, Хрвати 32, слова 26, запад 16.

Укупни резултат који смо добили нашим истраживањем на стимулус *латиница* јесте следећи: ћирилица 70; писмо 46; слово 12; азбука 6; ружан језик, Рим, енглески језик 3; моје писмо, увек, други разред, латински, Вук Караџић, Хрвати, абецеда, ширина, бљак!, погубна, католичанство, алфабет, католичанска манипулација, цвет, Аустроугарска, Муслимани, медицина, помаже, одбацивање ћирилице, знање, запад, неопходна, црква, Грчка 1.

У АР је било 59 омисија и 119 идиосинкратичних одговора. Фреквенцијски врх асоцијативног поља именице *латиница* у нашем истраживању је антоним *ћирилица*, док је у АР најчешћа реакција био хипероним *писмо*. Овакав резултат сматрамо на неки начин индикативним за врло високо вредновање ћирилице у свести испитаника који студирају на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици – овде је прва реакција на *ћирилицу* – *писмо*, а на *латиницу* – *ћирилица*, док је у осталим деловима Р. Србије прва реакција на *ћирилицу* и *латиницу* – *писмо* као хипероним.

Чини се да, иако су најфреквентније реакције исте у АР и у резултатима нашег истраживања, ипак постоје позитивније реакције на ћирилицу него на латиницу код испитаника са Косова и Метохије. Поред тога, већи број омисија и идиосинкратичних одговора присутан је и у АР и у резултатима нашег истраживања код стимулуса *латиница*.

Већина наших испитаника навела је да приватно више воли да пише ћирилицом (83,8%), док је 16,2% испитаника навело да приватно више воли да пише латиницом.

Пол испитаника није условио већу разлику у одговорима – испитаници мушког пола приватно више воле да пишу ћирилицом у 82,1%, а латиницом у 17,9%, док су испитанице навеле да приватно више воле да пишу ћирилицом у 84,3%, а латиницом у 15,7% случајева.

Код филолога и нефилолога постоји разлика у одговорима на ово питање: филолози који су били испитаници за наше истраживање (сви са Катедре за српски језик и књижевност) преферирају да пишу ћирилицом у односу на нефилологе, тако да су до-

бијени одговори следећи – ћирилицу преферира 90,8% филолога и 76,5% нефилолога, а латиницу 9,2% филолога и 23,5% нефилолога.

Када је реч о универзитету са ког долазе наши испитаници, студенти УПКМ[13] приватно више воле да пишу ћирилицом (88,3%) у односу на њихове колеге са БУ (78,9%).

Док су код студената филологије са оба универзитета одговори уједначени, код нефилолога са истих одсека ова два универзитета постоји разлика у одговорима. Наиме, 84,5% испитаника са Природно-математичког факултета у Косовској Митровици преферира ћирилицу, у односу на 68,4% њихових колега са истог факултета у Београду. Када је у питању латиничко писмо, 31,6% испитаника Природно-математичког факултета у Београду више воли да пише латиницом, у односу на 15,5% испитаника са Природно-математичког факултета у Косовској Митровици. Одговори наших испитаника према факултету који студирају приказани су у Табели 1.

Приватно више волим да пишем:		Факултет:				Укупно
		ФФКМ	ФФБГ	ПМФКМ	ПМФБГ	
	а) ћирилицом	91,9%	89,5%	84,5%	68,4%	83,8%
	б) латиницом	8,1%	10,5%	15,5%	31,6%	16,2%

Табела 1: Дистрибуција фреквенција одговора испитаника на питање којим писмом приватно више воле да пишу, на основу факултета на ком студирају

Значајније разлике уочене су и у погледу места пребивалишта испитаника. Наиме, 81% испитаника из града приватно више воли да пише ћирилицом, а 19% латиницом; код испитаника из приградског насеља, 86,7% преферира да пише ћирилицом, а 13,3% латиницом и код испитаника са села – 86,3% ћирилицом и 13,7% латиницом. Одговори испитаника приказани су у Табели 2.

Посматрано на основу матерњег дијалекта испитаника, ћирилицом приватно највише воле да пишу испитаници којима је матерњи источнохерцеговачки дијалекат (94,7%), у нешто мањој мери они којима је матерњи косовско-ресавски (91,8%), потом они који комуницирају на призренско-тимочком дијалекту

[13] УПКМ: Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици; БУ: Универзитет у Београду.

Приватно више волим да пишем:	пребивалиште			Укупно
	град	пр. насеље	село	
а) ћирилицом	81%	86,7%	86,3%	83,8%
б) латиницом	19%	13,3%	13,7%	16,2%

Табела 2: Дистибуција фреквенција одговора испитаника на питање којим писмом више воле да пишу на основу места пребивалишта испитаника

(82%), на шумадијско-војвођанском (79,7%) и у најмањој мери испитаници којима је матерњи зетско-сјенички дијалекат (61,1%). Видети Табелу 3.

Приватно више волим да пишем:	матерњи дијалекат?					Укупно
	КР	ПТ	ЗС	ИХ	ШВ	
а) ћирилицом	91,8%	82%	61,1%	94,7%	79,7%	83,8%
б) латиницом	8,2%	18%	38,9%	5,3%	20,3%	16,2%

Табела 3: Дистибуција фреквенција одговора испитаника на питање којим писмом више воле да пишу, на основу матерњег дијалекта испитаника

Када смо наше испитанике питали да ли је ћирилица у односу на латиницу лепша или ружнија, добили смо следеће одговоре: 86,9%, испитаника ћирилицу сматра лепшом од латинице, док 13,1% испитаника исто писмо сматра мање лепшим. Пол испитаника ни у овом случају није условио значајнију разлику у одговорима, иако су испитанице у нешто већој мери сматрале да је ћирилица лепша од латинице. Видети Табелу 4.

Да ли је ћирилица у односу на латиницу:	пол испитаника?		Укупно
	мушки	женски	
лепша	80,8%	88,9%	86,9%
ружнија	19,2%	11,1%	13,1%

Табела 4: Дистибуција фреквенција одговора испитаника на питање: „које писмо је према Вашем мишљењу у естетском смислу лепше?”, посматрано према полу испитаника

Код филолога и нефилолога постоји разлика у одговорима на ово питање; наиме, 94,4% филолога (сви са Катедре за српски је-

зик и књижевност) сматра да је ћирилица лепша, док такво мишљење дели 79,2% испитаника нефилолога[14]. Видети Табелу 5.

Да ли је ћирилица у односу на латиницу:	Студијска група		Укупно
	филолози	нефил.	
лепша	94,4%	79,2%	86,9%
ружнија	5,6%	20,8%	13,1%

Табела 5: Дистибуција фреквенција одговора испитаника на питање: „Које писмо је према Вашем мишљењу у естетском смислу лепше?", посматрано према студијској групи испитаника

Према матерњем дијалекту испитаника, ћирилицу лепшом од латинице у највећој мери сматрају студенти којима је матерњи косовско-ресавски дијалекат (92,9%), они којима је матерњи шумадијско-војвођански (90,8%), а потом призренско-тимочки дијалекат (89,1%) и у нешто мањој мери они којима је матерњи источнохерцеговачки дијалекат (87,5%). Само је код говорника којима је матерњи зетско-сјенички дијалекат забележен одговор да је ћирилица ружнија у односу на латиницу (58,8% испитаника). Резултати су приказани у Табели 6.

Да ли је ћирилица у односу на латиницу:	Матерњи дијалекат					Укупно
	КР	ПТ	ЗС	ИХ	ШВ	
лепша	92,9%	89,1%	41,2%	87,5%	90,8%	86,9%
ружнија	7,1%	10,9%	58,8%	12,5%	9,2%	13,1%

Табела 6: Дистибуција фреквенција одговора испитаника на питање: „Које писмо је према Вашем мишљењу у естетском смислу лепше?", посматрано на основу матерњем дијалекту испитаника

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

На основу спроведеног истраживања првих реакција на стимулусе *ћирилица* и *латиница*, можемо закључити да је асоцијативно поље за стимулусе *ћирилица* и *латиница* готово у потпуности

[14] Нема разлике у одговорима испитаника на основу тога на ком универзитету студирају (на БУ ћирилицу сматрају лепшом у 87,9% случајева, а на УПКМ у 86,1% случајева). Такође, одговори на ово питање не разликују се у значајнијој мери ни на основу места пребивалишта испитаника.

идентично и у нашем истраживању, и у Асоцијативном речнику српског језика. Нешто већи број омисија и идиосинкратичних одговора присутан је и у АР и у резултатима нашег истраживања код стимулуса *латиница*. Негативни ставови, односно изрази са негативним конотацијама су и у АР и у нашем истраживању чешћи за стимулус *латиница*. Ипак, разлика која се чини значајном јесте та што је фреквенцијски врх асоцијативног поља именице *латиница* – именица *ћирилица*, у нашем истраживању, док је у АР најчешћа реакција била – *писмо*. Иако број испитаника није био идентичан током истраживања вршеног за АР и у току нашег истраживања, можемо претпоставити да би овакав резултат могао бити последица нешто чешће употребе ћирилице као обележја националног идентитета међу студентима на Косову и Метохији, у односу на студенте Београдског универзитета, што је резултат који смо потврдили другим делом истраживања. Истраживањем става према употреби ћирилице и латинице, када је реч о универзитету са ког долазе наши испитаници, испитаници са Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици (који већином живе на Косову и Метохији, одатле су пореклом, или тамо студирају) приватно више воле да пишу ћирилицом (88,3%) у односу на њихове колеге са БУ (78,9%). Остале појединости које зависе од социодемографских карактеристика испитаника, као и њиховог матерњег дијалекта приказали смо у самом тексту. Према нашем мишљењу, употреба ћирилице међу студентском популацијом може да зависи од неколико фактора: када је реч о полу испитиваних студената, чини се да испитанице преферирају писање ћириличким писмом у односу на испитанике и сматрају је лепшом од латинице; студенти српског језика имају позитивнији став према употреби ћирилице у односу на остале колеге који нису србисти и сматрају је лепшом; испитаници који живе у граду нешто чешће употребљавају латиничко писмо и у нешто већој мери га сматрају лепшим у односу на испитанике који живе у приградском насељу или на селу, и, коначно, испитаници којима је матерњи зетско-сјенички дијалекат, упадљиво више су наклоњенији употреби латиничког писма и сматрају латиницу лепшом од ћирилице, у односу на говорнике свих осталих српских варијетета.

ЛИТЕРАТУРА

Бакић, Ј. (2006), *Теоријско истраживачки приступи етничкој везаности (ethnicity), национализму и нацији*, Социологија, XLVIII бр. 3, стр. 231–264, Београд; ИСИ.

Bugarski, 2009: Bugarski, R. (2009). *Pismo*. Beograd: Čigoja štampa.

Brubaker, R. (1996). *Nationalism Reframed,* Cambridge; Cambridge University Press.

Базић, М. (2009). *Идентитет и културно наслеђе Срба*. Београд: Научна књига КМД.

Вукомановић, С. (2006). *Српски језик и његов развој*. Београд: Завод за уџбенике.

Голубовић, З. (1999). *Ја и други. Антрополошка истраживања индивидуалног и колективног идентитета.* Београд: Република.

Горичар, Ј. (1959). *Социологија*. Београд: Рад.

Драгићевић, Р. (2010). *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Чигоја штампа.

Ђорђић, П. (1971). *Историја српске ћирилице*. Београд: Завод за издавање уџбеника СРС.

Здравковић, Х. (2005). *Политика жртве на Косову, идентитет жртве као примарни дискурзивни циљ Срба и Албанаца у упорном сукобу на Косову*. Београд; Чигоја Штампа.

Ивић, П. (2001). *Српски народ и његов језик*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Kecmanović, D. (1996). *The mass psychology of ethnonationalism(Path in psychology).* New York: Springer.

Маројевић, Р. (1991). *Ћирилица на раскршћу векова. Огледи о српској етничкој и културној самосвести*. Горњи Милановац: Дечије новине.

Микетић, С., Ратковић Стевовић, Ј. (2013). „Реакције испитаника из Косовске Митровице на етнониме као речи – стимулусе". *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*. бр. 43-1, стр. 107–123.

Милосављевић, П. (2006). *Српска писма*. Бања Лука: Бесједа.

Пипер, П. (2003). „Асоцијативни речници словенских језика и етнокултурни стереотипи". *Славистика.* Бр. 7, 22–32.

Пипер, П. Драгићевић, Р. Стефановић, М. (2005). *Асоцијативни речник српског језика (I део; од стимулуса ка реакцији)*. Београд: Београдска књига.

Пипер, П. (2008). *Увод у славистику 1.* Београд: Завод за уџбенике.

Пипер, П. (2009). „Реч *Косово* и њене вербалне асоцијације у српском језику”. *Даница*. Књ. 15, 85–95.

Правопис (1960). *Правопис српскохрватскога књижевнога језика*. Нови Сад: Матица српска.

Путиња, Ф. и Стреф-Фенар Ж. (1997). *Теорије о етницитету*. Београд: Библиотека XX век.

Цветковић, В. (2002). „Национални идентитет, (ре)конструкција институција у Србији (идеологије, образовање и медији”. *Филозофија и друштво* бр. 19–20, стр. 51–75.

Sanja D. Miketić
University of Priština with temporary head-office
in Kosovska Mitrovica, Faculty of Philosophy

Ivan M. Baščarević
University of Priština with temporary head-office
in Kosovska Mitrovica, Faculty of Philosophy

SUMMARY

Cyrillic alphabet as the designation of national identity among students of University of Priština with temporary head office in Kosovska Mitrovica

The relationship between culture and nationality and in that sense – national identity of a particular community – is a known thing for a long time. Nationality is usually strongly connected to culture. We will only mention few of their joint characteristics: language, religion, art, customs, tradition etc. In this article special attention will be paid to one of the features of national identity – language – and we will focus on the usage of Cyrillic alphabet of our target group (students of University of Priština, with temporary head office in Kosovska Mitrovica). The study consists of two smaller researches. In the first part we explored reactions of students at University of Priština and we assumed that they will have different reactions towards *Cyrillic alphabet* and *Latin alphabet* used as stimuli-words comparing to pupils of Belgrade and Zrenjanin high schools and students of University of Belgrade, Novi Sad and Niš presented in *The associative dictionary of Serbian language* (*Asocijativni rečnik srpskog jezika,* 2005). In the second part we tried to find out if our informants prefer the usage of Cyrillic or Latin alphabet, and which one they find better in the esthetic sense. We compared attitudes of students who enroll University of Priština to attitudes of students who enroll University of Belgrade and differences between their attitudes. With both researches we wanted to see if there are formed verbal stereotypes with positive or negative connotation, and what are the attitudes on using Cyrillic alphabet among students in the age of expansion of Latin alphabet. We concluded that Cyrillic alphabet is more used and valued at University of Priština than in the rest of Republic of Serbia and the reason for that might be the stronger sense of national identity among these students.

Key words: Cyrillic alphabet, Latin alphabet, Serbian language, national identity, Kosovo and Metohija.